

TARJIMASHUNOSLIKNING FANLAR BILAN UZVIY BOG‘LIQLIGI

Iskandarov Bahrom

O‘zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti

Tarjimonlik inson hayotida muhim ahamiyat kasb etib kelayotgan faoliyat hisoblanadi. Tarjima deganda faqatgina matnni bir tildan ikkinchi tilga muqobil ma`noga keltirib tarjima qilishni emas balkim ularni bir qancha xususiyatlarini inobatga olgan holda tarjimasini tadbiq qilish demakdir. Zero, ijodkor so‘zlarni, iboralarni yoki gaplarni tarjima qilganida, tarjima qilmoqchi bo‘lgan tilning barcha xususiyatlari haqida xabardor bo‘lishi lozim. Ya`ni bu bilan biz shuni oydinlashtirishimiz mumkinki, tarjimashunoslik va tarjima nazariyasi haqida gap ketganda uning boshqa fanlar bilan uzviy jihatlarini anglab yetishimiz lozim.

Avvalo tarjimada tilshunoslikning ahamiyati xususida aytib o‘tish lozim bo‘ladi, chunki tilshunoslik haqida muayyan bir bilimga ega bo‘lmasdan mukammal tarjimaga erishish va so‘zlarning bir yoki boshqa tildagi muqobil shakldagi tarjimasini topish ancha mushkullik tug`diradi. Buning asosiy sababi shundaki, tilshunoslik fanida ijodkor so‘zlarning kelib chiqishi va ularning bir qancha ma`nolaridan xabardor bo‘lgan holda mukammal tarjimaga erisha oladi.

Shu o‘rinda Amerikalik tilshunos E.Naydaning tarjimada ekvivalentlik haqidagi fikrini ta`kidlab o‘tish lozim. U ekvivalentlikni ikkita asosiy turga ajratib ko‘rsatgan. Birinchisi bu “Nisbiy ekvivalentlik” qayerdagi so‘zlarning tarjimasini ularning muvofiq so‘zlarini inobat olib tarjima qilinishi, ikkinchisi esa asliyat tilidagi gaplar va so‘z birikmalarini tarjimada o‘zgarmay o‘tishidir. E.Naydaning yuqoridagi izohi ham tilshunoslikning tarjimada nechog`lik muhim ekanligini ifodalab beradi.

Yana bir amerikalik tarjimashunos S.Bassnet- Makgayr esa “Tarjimon avvalo o‘quvchi, u matnni talqin etuvchi o‘quvchi” deya ta’rif beradi. Uning so‘zlaridan shuni anglash mumkinki ijodkor tarjima qilayotganida tarjima qilayotgan hikoyasi, asari yoki she`rini huddi o‘quvchidek mohiyatini tushunib yetishga harakat qiladi va so‘ng asarga tanqidiy jihatdan yondashib ijodkor sifatida ishlay boshlaydi. Aniqroq qilib tushuntiradigan bo‘lsak tarjimon ijodkor sifatida o‘z ona tilida yangi matn yaratadi. Yaratuvchi sifatida tarjimon ijod qilayotganida u ba`zi iboralarning aynan tarjimasini topa olmay qolganda unga manodosh birorta so‘zlarni topib tarjima qiladi va shu bilan tarjimon tilga yangicha so‘zlarni kirib kelishiga sababchi bo‘ladi.

Shuningdek, mohir tarjimon psixologiya fanidan ham xabardor bo‘lishi lozim. Bunga izoh tariqasida shuni aytish joizki tarjimon tarjima qilayotganida asar qahramonlarining hissiyotlari, ularning kechinmalarini his qilgan holda mukammal tarjimaga erishishga muvvafaq bo‘ladi.

Ma’lumki, har qanday haqiqiy san’at u yoki bu tarzda inson psixologiyasi bilan shug‘ullanadi, bevosita yoki bilvosita ravishda unga murojaat qiladi. Badiiy adabiyotning vazifasi inson qalbining, dilining “sirli”, “yashirin” nuqtalarini yoritishdan iborat bo‘lsa, badiiy tarjima badiiy mahoratning uzviy bo‘lagidir. Tarjimon tarjima tili orqali asar qahramonlarining murakkab, o‘ziga xos xarakterli xususiyatlari, o‘y-mulohazalari, his-tuyg‘ularini, shu jumladan, sharoit va muhitning inson ruhiyatiga ta’sirini tahlil qiladi. Demak, tarjimani sof lingvistik doirada ko‘rib chiqish yondashuv cheklangandek tuyuladi, chunki matnni bir til tizimidan ikkinchisiga o‘tkazish jarayoni bevosita tarjimonning boshida sodir bo‘ladi, bu shuni ko‘rsatadiki, psixologiya fanlari kontekstida bu jarayonni chuqurroq ko‘rib chiqishni talab qiladi

Tarjimashunos olimi V.V. Sdobnikova "tarjimaning psixologik xususiyatlarini tushunish tarjimonlik faoliyatini chuqurroq anglashning muhim shartidir" deb ta'rif bergan.

Yaxshi tarjimon bo'lish uchun faqat chet tilida gapirishning o'zi kifoya emas, ma'lumotni idrok etish ko'nikmalari, hajmli va barqaror e'tibor, rivojlangan operativ va uzoq muddatli xotira, tashqi omillarni tahlil qilish qobiliyati va mos tilni tanlash kabi mahoratlar ham zarur. Shubhasiz, tarjimaga psixologiya nuqtai nazaridan qarash tushunishni, uning jarayoni haqida sezilarli darajada chuqurlashtirishga imkon beradi.

Bularning barchasi ijodkor tarjima qilayotganida tilning kelib chiqishiga, undagi iboralar va so'z birikmalarining tilga qanday kirib kelganiga muhim e'tibor berishi lozim. Tarjimada nafaqat tilshunos balkim yaratuvchi bo'lishi ham lozimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Аткинсон Р.Л. Введение в психологию: Учебник для студентов университетов // Р.Л. Аткинсон, Р.С. Аткинсон, Э.Е. Смит. М., 13 изд., 2000. 672 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. М.: Междунар. отношения, 1975. 240 с.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь: Собр. соч. СПб.: Т. 2, 1982. 504 с.
4. Зимняя И.А., Ермолович В.И. Психология перевода: учебное пособие (для Высших курсов переводчиков). М.: МГПИИЯ им. М. Тореца, 1981. 99 с.
5. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. М.: Смысл, 1999. 288 с.
6. Мордынская И.И. Деривационная составляющая вероятностного прогнозирования в речи / И.И. Мордынская // Деривация в речевой деятельности (Общие вопросы. Текст. Семантика): тезисы науч.-практ. конф. Пермь, 1988.
7. Сдобников В.В. Теория перевода: учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков // В.В. Сдобников, О.В. Петрова. М.: АСТ: Восток — Запад, 2006. 448 с.